

מתן על הפרק

מפגש מחודש עם התנ"ך

ישעיהו פרקים ס"א-ס"ד

פרק ס"א

"רוח אֲדֹנָי ה' עָלַי יַעַן מָשַׁח ה' אֹתִי לְבָשָׁר עֲנֹוִים שְׁלַחְנִי... לְנַחֵם כָּל-אַבְלִים... לְתַתּ לָהֶם פֶּאֶר תַּחַת אֶפְרַי" (ס"א, א-ג). בפתח נבואתנו מכריז הנביא על השליחות אליה נקרא - לנחם את אבלי ציון ולבשר את בשורת הגאולה. בהמשך מתוארת התפתחות נוספת, גבוהה יותר, כאשר העם כולו יהפוך לכהני ה' "וְאַתֶּם כֹּהֲנֵי ה' תִּקְרְאוּ מִשְׁרְתֵי אֱלֹהֵינוּ יֹאמְרוּ לְכֶם". (ס"א, ו)

1 שימו לב להיפוכים השונים בפסוקים א-ג, ועמדו על הקשר שבין קריאת השם - 'וקורא להם...' (ג) לתהליך המתואר בפסוקים אלה.

2 הבאת רכוש הגויים כחלק מתהליך הגאולה נזכרה כבר בנבואות ישעיהו (ראו למשל ס"ה, ג) - אולם בנבואתנו ניתנת לה משמעות עמוקה. כיצד מבהירה קריאת השם את יחסי ישראל והגויים בחלק זה? חשבו מה יכולה להיות משמעות העתקת דגם יחסי ישראל והכהנים - ליחסי הגויים וישראל?

פרק ס"א, י - ס"ב

היסוד המרכזי בנבואתנו הוא חוסר ההתפשרות עם חלקיותה של הגאולה, והציפיה להשלמתה במלואה. בחלקה הראשון של הנבואה מתאר הנביא שלושה שלבים בהתפתחות הגאולה, כשבכל שלב מופיע דימוי אחר המבטא מימד חדש המתגלה בגאולה: שמחת חתן וכלה (י), צמיחה (יא), ואור (ס"ב, א-ב). בחלקה השני של הנבואה פונה הנביא לשומרי חומות ירושלים ומפציר בהם להתפלל להשלמתה של גאולת ירושלים (ו-ז).

3 'שׁוֹשׁ אֲשִׁישׁ בָּהּ' תִּגְלַל נַפְשִׁי בְּאֱלֹהֵי' (ס"א, י). הנביא ממשיל את שמחת הגאולה לשמחת חתן וכלה. השוו לחתימת הנבואה (ס"ב, ה). שימו לב לדמיון ולהיפוך בין הפסוקים. איזה מימד בגאולה מתבטא בדימוי זה?

4 'כְּאֶרֶץ תּוֹצִיא צְמִיחָה' (ס"א, יא). הדימוי השני עוסק בצמיחה. מהו המימד הנוסף שיש בדימוי זה? לפשר הדימוי ראו גם את דברי הרד"ק: 'כי כארץ - ועוד המשיל ישועת ישראל לארץ שתוציא צמחה, כי היה הגרגיר בארץ נפסד ונשחת ואחר כך יצמח ויתחדש וישוב למה שהיה ויותר טוב

ויפה בחדושו, כי ברוב החדש טוב מן הישן, ועוד כי מגרגיר אחד יצאו כמה גרגירים. כן ישראל היו ימים רבים בגלות נשחתים ונפסדים וכמעט אבדה תקותם ויצמחו בהגיע עת הגאולה ויפרו וירבו ויוסיפו על מה שהיו במספר ובכבוד ובגדולה יותר ממה שהיו כפלי כפליים.

5 "עד-יצא כנגה צדקה וישועתה כלפיך יבער" (ס"ב,א). מהי התוספת שיש בדימוי האור על דימוי הצמיחה? התייחסו גם לתגובות הגויים בשלב הצמיחה ובשלב ההארה.

פרק ס"ג-ס"ד

פרק ס"ג פותח בנבואה קצרה העוסקת בנקמת ה' באדום על שעוללו לישראל בתקופת החורבן (ס"ג,א-ו). בפסוקים ס"ג,ז - ס"ד,יא מופיעה תפילה ותחינה ציבורית על חורבן והגלות שבו נתונים ישראל. בתפילה מנגיד הנביא בין נפלאות ה' בימי קדם, עם הסתר הפנים בשעת החורבן. בחלקה הראשון (ס"ג,ז-יד) מתוארים חסדי ה' ואהבתו לישראל בעבר וכפיות הטובה של ישראל, שבעקבותיה הפך ה' את יחסו אליהם ונלחם בהם. בחלק השני פונים ישראל בקריאה נואשת - 'הבט משמים וראה!', ומתחננים שיראה את מצבו הקשה של העם ואת החורבן הנורא ויתעורר לגאלם.

6 חסדי ה' לישראל בעברו של העם, 'ימי עולם', נזכרים בשני שלבים:

א) כיצד מצטייר הקשר ההדדי בפסוקים ז-ט? מה היתה צפייתו של ה' מהעם, ובמה התבטאה אהבתו? ראו את דברי המדרש: צרה לישראל כאלו צרה לפניו, שנאמר 'בכל צרתם לו צר' שמחה לישראל כאלו שמחה לפניו שנאמר 'כי שמחתי בישועתך'. (מכילתא דר"י עמלק ב)

ב) בפסוקים י-יד מתואר ההיפוך ביחסים - 'והמה מרו ועצבו את רוח קדשו ויהפך להם לאויב' (י), ועולים זיכרונות של כמה אירועים מרכזיים מהעבר הקשורים לגאולת מצרים: 'זיכור ימי עולם...' (יא-יד). מיהו הזכור בפסוקים אלה? עיינו בפירושים הבאים וחשבו מה משמעות הזכרון לפי כל פירוש.

רש"י: 'הנביא מתאונן ואומר בלשון תחינה - היום בגולה זוכר עמו את ימי העולם, את ימי משה, ובצרתו הוא אומר איה משה רוענו המעלנו מים סוף'.

תרגום יונתן: 'וחס על כבוד שמו בגלל זכרון טובותיו שמעולם, הגבורות שעשה על ידי משה לעמו...!'

דעת מקרא (עמוס חכם): 'ואולם גם בשעה שנלחם במ זכר את ימי העולם, את הימים הקדמונים. לרמוז - אפילו בשעת כעסו על ישראל הוא זוכר את חבתו להם בימי קדם'.

7 בתחינה לגאולה (ס"ג,טז; ס"ד,ח-ט). מדגיש הנביא את הבסיס לבקשת הגאולה, תוך שלילת אפשרויות אחרות. מה ייחודו של בסיס זה, וכיצד הוא קשור ליחסים בין עם ישראל לקב"ה בראשית הדרך?

הרחבה

'אנעים זמירות' ונבואת ישעיהו

הפיוט אנעים זמירות, המכונה גם 'שיר הכבוד', מושר בסוף תפילת שחרית או מוסף של שבתות וחגים בקהילות אשכנז. הפיוט מיוחס לר' יהודה החסיד בן המאות 12-13, מחבר 'ספר חסידים'. הפיוט פותח בתיאור מוגבלות כוחו של המבקש לשבח את ה', כל ההתייחסות המילולית אינה מצליחה לבטא את ייחוד ה'. התיאורים והדימויים השונים אינם אלא גילויים חלקיים של תכונותיו. בהמשך הפיוט מתואר הקשר האינטימי בין ה' ובין עמו, בין ה' ובין משה נביאו.

מעשה המרכבה של הפיוט ארוג מפסוקים רבים המתארים את ה' וישראל בנבואות ישעיהו ומתיאורי הדוד והרעה בשיר השירים. ר' יהודה החסיד עובר לסרוגין מתיאורי ה' לתיאורי ישראל, ובשיבוצים מפתיעים מספר ישעיהו הוא מעניק להן פרשנות מיוחדת, שעיקרה האהבה ההדדית שבין ישראל לקב"ה. נעקוב אחר מספר שיבוצים:

• תיאורו של הראש מרכזי בתיאור ה' וישראל בפיוט. התיאור 'חֶבֶשׁ כּוֹבֵעַ יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ קְשׁוּר לִישְׁעִיהוּ נ"ט, יז: 'וּלְבַשׁ צְדָקָה כְּשֶׁרָגַל וְכוֹבֵעַ יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ.

• התפארותו של הקב"ה בישראל "יִתְפָּאֵר בֵּי כִי חֶפֶץ בֵּי" מבוססת על ישעיהו מ"ט, ג: 'וַיֹּאמֶר לִי עַבְדִּי אֲתָה יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בֵּן אֲתֶפְאֵר'. ומנגד משיב העם - 'וְהוּא יְהִי לִי לְעֵטְרַת צְבִי, אִף הוּא יִתְפָּאֵר בְּקַב"ה שִׁיעֵטֶר אֶת רֹאשׁוֹ כְּכֹתֵר. שׁוֹרֵה זֶה מְבוֹסֶסֶת עַל נְבוֹאֹת יִשְׁעִיהוּ כ"ח, ה: 'יְהִי ה' צְבָאוֹת לְעֵטְרַת צְבִי וְלְצִפִּירַת תְּפָאֲרָה לְשָׂאֵר עַמּוֹ.

• 'סִגְלָתוֹ תְּהִי בְּיָדוֹ עֵטְרַת, וְצִנִּיף מְלוֹכָה צְבִי תְּפָאֲרַת' - מבוססת על נבואתנו הצופה שעם ישראל, עם סגולתו של הקב"ה, יהיה כעטרה וכתר מלוכה לתפארת: 'וְהָיִיתָ עֵטְרַת תְּפָאֲרַת בְּיַד ה' וְצִנִּיף מְלוֹכָה בְּכַף אֱלֹהֶיךָ' (ס"ב, ג). כך כורך רבי יהודה החסיד את נבואת ישעיהו בפרק כ"ח, המתארת את התעטרות ישראל בקב"ה לראשו כתיקון לחטאי העבר כשהגאווה עיטרה את ראש ישראל, עם המשכה והשלמתה בנבואת הנחמה בפרק ס"ב, המדברת בהתעטרות ה' בישראל כביטוי לאהבתו העמוקה.

לעיון נוסף בפיוט ראו:

<http://www.piyut.org.il/textual/28.html>

לביצוע הפיוט על ידי אברהם פריד:

<http://www.youtube.com/watch?v=SCtPAHngs4g>

"וַיְבִינּוּ בַּמִּקְרָא" < לקט ביאורי מילים לישיעהו פרקים ס"א-ס"ד

פרק ס"א

(ג) **לְשׁוֹם לְאַבְלֵי צִיּוֹן לְתֵת לָהֶם פֶּאֶר תַּחַת אֶפְרַיִם, שְׁמוֹן שְׁשׁוֹן תַּחַת אַבְלָה, מַעֲטָה תְּהִלָּה תַּחַת רוּחַ כְּהֵה:** מנהגי האבל של אבלי ציון יומרו בביטויי שמחה חגיגיים: במקום האפר שעל ראש האבל ישימו לראשם פאר- כתר. ההיפוך מומחש גם בהיפוך סדר האותיות. הם יסוכו בשמן בניגוד לעת האבלות שבה נמנעו מכך, וכן יתעטפו בגדי אור במקום בגדי האבל הכהים המסמלים את מצב רוחו של האבל. **וְקָרָא לָהֶם אֵילֵי הַצֶּדֶק מִטַּע יְיָ לְהַתְּפָאֵר:** שמם בפי הבריות ישתנה לטובה - והם ידומו לאילנות מפוארים וגבוהים המעמיקים שורשיהם באדמה.

(ו) **חֵיל גּוֹיִם תֵּאֱכָלוּ וּבְכַבֹּדְכֶם תִּתְיַמְרוּ:** ישראל יהנו ויתגדלו מעושרם של הגויים שיובא להם כשכר על שירותם, בבחינת 'מתנות כהנים'.

(ז) **תַּחַת בְּשֵׁתְכֶם מִשְׁנֵה וּכְלֵמָה יִרְנוּ חֻלְקֵם לָכֵן בְּאַרְצָם מִשְׁנֵה יִרְשׁוּ:** במקום הבושה וההשפלה הכפולה שהיתה מנת חלקם של ישראל בגלות, יזכו לשמחה ולשכר כפול בשובם לארץ.

(ח) **כִּי אֲנִי יְיָ אֱהֵב מִשְׁפָּט שׁוֹא גֹזֵל בְּעוֹלָה:** ה' שונא קרבן (עולה) שהבאתו כרוכה בגזל - מצוה הבאה בעבירה. פירוש אחר: ה' שונא גזל שכן הוא נעשה בעוולה ורשע.

פרק ס"ג-ס"ד

(א) **מִי זֶה בָּא מְאֹדוֹם חֲמוּץ בְּגָדִים מְבֻצָּרָה:** משפט דו משמעי - שאלת הצופה הרואה את ה' שב כשבגדי אדומים, כאדם ששב מהבציר ודריכת הענבים ובגדיו ספוגים יין שהחמיץ. אולם לשון זו רומזת גם לביאתו של ה' מנקמה באדום, שעיר בירתה היא בצרה.

(ב) **מוֹלִיכִים בְּתֵהֲמוֹת נְסוּס בְּמַדְבָּר לֹא יִכְשְׁלוּ:** איה ה' שהוליך את ישראל במעמקי ים סוף ובתוככי המדבר מבלי שמעו, כסוס דוהר.

(ד) **כִּבְהֵמָה בִּבְקַעָה תִּנְדֹּר רוּחַ יְיָ תִּנְיָחוּ:** רוח ה' הובילה אותם בבטחה כבהמה היורדת לבקעה חלקה, והביאה אותם אל המנוחה.

(ט) **הֵיִינוּ מְעוֹלָם לֹא מְשַׁלֵּת בָּם לֹא נִקְרָא שְׁמֵךְ עֲלֵיהֶם:** בעקבות החורבן הפכנו להיות עם משועבד ושפל, שכביכול מעולם לא משל בהם ה', וייחודנו בעמים כעם ה' לא ניכר.

(א) **כִּקְדַח אֵשׁ הַמִּסִּים מִיָּם תִּבְעָה אֵשׁ לְהוֹדִיעַ שְׁמֵךְ לְצָרִיךְ מִפְּנֵיךְ גּוֹיִם יִרְגְּזוּ:** תפילה להתגלות ה' לישיעת ישראל כשם שהתגלה בעבר בירידתו על הר סיני, שבה נמס ההר מאש ההתגלות ושם ה' נודע גם לאויביו.

(ד) **פְּגַעְתָּ אֶת שְׁשׁ וְעָשָׂה צָדֵק:** העם מתלונן כלפי ה' על כך שהביא למותם של אנשים העושים צדק בשמחה.

(ה) **וְנָהִי כְּטַמְא כְּלָנוּ וּכְכֹבֵד עֲדִים כָּל צִדְקֵינוּ:** העם חש עצמו כטמא ומלוכלך מחמת חטאיו, ואף מעשיו הטובים נראים בעיניו כחטאים.